

■ Av. Serkan CENGİZ* ■

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NİN TEK TARAFLI DEKLARASYONA DAYALI KAYITTAN DÜŞÜRME KARARLARININ İCRASI VE İCRANIN DENETİMİ

ÖZET

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) yapılan başvuruların sayısının artmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Avrupa Konseyi'ne (AK) üye devlet sayısının 90'lı yılların sonundan başlayarak hızla artması, bireysel başvuru konusundaki farkındalığın artması, taraf devletlerin aleyhlerinde verilmiş Mahkeme kararlarını hızlı ve gerektiği gibi icra etme açısından çeşitli nedenlerle hantal davranmaları ve böylelikle de tekrar (repetitive) başvuruların çoğalması bu nedenlerden bazılarıdır. Taraf devletçe sunulan tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararı, AİHM önünde derdest başvuru sayısının azaltılması ve başvuruların AİHM tarafından ele alınma süresinin kısaltılması amacıyla tesis edilen Mahkeme mekanizmalardan birisi olarak öne çıkmaktadır. Çalışmada taraf devletlerin AİHM'e sunduğu tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararının icrası ile bu icra sürecinin denetimi meselesi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: AİHM kararlarının icrası, tek taraflı deklarasyon, kayıttan düşürme, icranın denetimi.

ABSTRACT

There are several reasons for the increase in the applications submitted to the European Court of Human Rights (ECHR). The rapid increase in the number of member States to the Council of Europe in particularly by the end of 1990s, awareness raising about the individual application, the clumsy efforts of the Contracting States at effective and speedy implementation of the Court's rulings due to several reasons which results with increasing repetitive applications are some of the reasons. The striking out decision which is based upon an unilateral declaration of the respondent State is one of the leading mechanisms of the Court in order to decrease the number of pending applications before the ECHR and to shorten the adjudication process of an application. In this study, execution of striking out decisions which is based upon unilateral declarations submitted by the State parties is dealt with.

Keywords: Execution of the rulings of the ECHR, unilateral declaration, striking out, supervision of the execution.

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 15.02.2022 Kabul Tarihi: 14.04.2022

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1443-5967>

Avukat, İzmir Barosu. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Programı

Öğrencisi, info@serkancengiz.av.tr,

GİRİŞ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) tarafından korunan hak ve özgürlükler ayrıntılı bir şekilde düzenlenmemiş, hak ve özgürlüklerin toplumun zaman içinde değişen ihtiyaçlarına göre yorumlanması ve geliştirilmesi yükümlülüğü AİHM'e bırakılmıştır. AİHM'e göre AİHS, günün koşullarına uygun şekilde dinamik yorumlanması gereken "yaşayan bir enstrümandır"¹. AİHM, ele aldığı bireysel ve devlet başvuruları yoluyla AİHS'i Avrupa kamu düzeninin ihtiyaçları açısından yorumlayarak çeşitli meselelere dair vermiş olduğu kararları ile haklar ve özgürlüklerin korunması açısından önemli bir misyon üstlenmiştir.

Kuşkusuz AİHM tarafından verilen kararların icrası, AK² şemsiyesi altında tesis edilmiş olan insan haklarına ilişkin koruma sisteminin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından can alıcı önem arz etmektedir. Özellikle 1990'lı yılların sonlarına doğru AİHS'e taraf devlet sayısının artmasına paralel olarak AİHM'in iş yükünün artması, sisteme yüklenen misyon açısından bazı yaşamsal risklerin belirginleşmesine neden olmuştur. Bu süreçte "reform süreci" olarak adlandırılan bir program hayata geçirilmiştir. AİHM'e sunulan başvuru sayılarının azaltılması, başvuruların incelenme usulünün hızlandırılması ve etkinleştirilmesi, AİHM kararlarının etkili bir şekilde icrası ile icra sürecine ilişkin denetimin geliştirilmesi gibi hedefleri olan ve esas olarak Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (AKBK) himayesinde hayata geçirilen bu süreç çerçevesinde 14, 15 ve 16 nolu ek Protokoller kabul edilmiştir. Bu süreçte odaklanılan meselelerden birisi AİHM'in, özellikle de "yerleşik içtihat"³ olarak tanımlanan tekrar başvurulara dair daha hızlı bir şekilde karar vermesi olmuştur.

Çalışmamızda taraf devletlerce AİHM'e sunulan tek taraflı deklarasyona dayalı olarak verilen kayıttan düşme kararlarının icrası meselesi ele alınacaktır. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde

¹ Avrupa Konseyi, "European Convention on Human Rights, A Living Instrument", September 2020, <https://edoc.coe.int/en/european-convention-on-human-rights/8528-the-european-convention-on-human-rights-a-living-instrument.html>, (30.11.2021).

² <https://www.coe.int/en/web/portal/home>, (21.01.2022).

³ Well established case-law- WECL.

tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşme kararının unsurları, hangi şartlar altında verilebileceği, bu tür bir kararın verilebilmesine ilişkin ölçütler ve diğer karar türlerinden farkları ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise bu tür kararların icrası ile icra aşamasındaki denetim meselesi ele alınmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise tek taraflı deklarasyona dayalı olarak verilen kayıttan düşürme kararlarına dair uygulamanın son durumu kısaca analiz edilmiştir.

I. TEK TARAFLI DEKLARASYONA DAYALI KAYITTAN DÜŞÜRME KARARLARININ İÇERİĞİ VE NİTELİĞİ

A. Genel Olarak AİHM Kararları

Esasen bildiricilik (declarative) özelliğini⁴ taşıyan AİHM kararları kendi içinde farklılaşmaktadır. Farklılaşmanın nedeni hem kararın mahiyetine, hem de kararı veren AİHM yargılama oturumunun türüne göre değişebilmektedir.

AİHM İçtüzük⁵ m.44/3 hükmü uyarınca, kabul edilebilirlik (admissibility) hakkında verilen kararlar, AİHS m.39 kapsamında verilen dostane çözüm (friendly settlement) kararları, başvurunun esasına ilişkin kararlar (judgment) ile tek taraflı deklarasyona dayanılarak verilen kararların tamamı kayıttan düşürme (striking out) kararı olarak ifade edilmiştir.

Buna karşın belirtmemiz gerekir ki AİHM, sadece yargısal mahiyette kararlar değil yargısal mahiyette olmayan kararlar da alabilmektedir. Bu nedenle AİHM kararlarının yargısal olan ve olmayan şeklinde iki ana grupta toplanılması mümkündür. Yargısal kararları, ihtiyati tedbir kararları⁶, başvurunun kayıttan düşürülmesine ilişkin kararlar (kabul edil-

⁴ *Abbasov / Azerbaycan*, B.No: 24271/05, 17.01.2008, para.36.

⁵ AİHM, Rules of the Court, 18.10.2021, https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf, (17.01.2022).

⁶ *Linos-Alexandre Sicilianos and Maria-Andriani Kostopoulou*, The Individual Application Under the European Convention of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, 2019, pp.42-70; M.A. / İsviçre, B.No: 52589/13, 18.11.2014, para.74-75.

mezlik kararları⁷, dostane çözüme dayalı kayıttan düşürme kararları⁸, tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararları⁹, başvurunun takip edilmemesi başta olmak üzere AİHS m.37 kapsamındaki diğer nedenlere dayanan kayıttan düşürme kararları, iddia edilen Sözleşme ihlalinin mevcut olup olmadığının tespitini içeren başvurunun esasına ilişkin kararlar¹⁰), başvurunun esasına yönelik verilen karara karşı yapılan temyiz başvurusunun ilk incelenmesine ilişkin Panel tarafından verilen kararlar¹¹ (temyiz başvurusunun kabulü veya reddine dair), 14 nolu ek Protokol ile AİHS'e dahil edilen ihlal usulü sürecinde AİHS m.46/4 ve 5 uyarınca verilebilecek kararlar olarak sınıflandırabiliriz. Yargısal nitelikte olmayan kararları ise danışma kararları¹² ile Mahkeme'nin iç işleyişine ilişkin kararlar olarak sınıflandırabiliriz.

Sözleşme ihlali tespitini ve/veya sorumlu taraf devleti yükümlülük altına sokan taahhüdü içeren bir AİHM kararının icrası ve icranın denetlenmesi açısından bir farklılaşma bulunmaktadır. AİHS m.39/4 uyarınca bir başvurunun dostane çözüm kararı ile kayıttan düşürülmesi durumunda, ilgili kararda sorumlu hükümet tarafından taahhüt edilen yükümlülüğün icrasının denetimi için karar AKBK'ye gönderilmektedir. Keza, AİHS m.46/2 uyarınca, AİHS'in ihlal edildiği tespitinde bulunan bir AİHM kararı (judgment), kararın icrası sürecinin denetimi amacıyla yine AKBK'ye gönderilmektedir. Buna karşın bir başvurunun sorumlu taraf devletçe AİHM'e sunulan tek taraflı deklarasyona dayalı olarak kayıttan düşürülmesi durumunda ise, söz konusu deklarasyon ile taraf devletçe taahhüt edilen hususların icrasına ve bu icra sürecinin denetimine dair AİHS veya İçtüzük'te bir düzenleme bulunmamaktadır.

⁷ AİHS m.26/2, 28/2, İçtüzük m.54/2-3.

⁸ AİHS m.39, İçtüzük m.62.

⁹ AİHS m.37, İçtüzük m.62A.

¹⁰ AİHS m.46, İçtüzük m.74-81.

¹¹ AİHS m.44/2-c.

¹² AİHS m.46/3, 16 nolu ek Protokol, m.1.

B. Karara İlişkin Süreç

Kayittan düşürme (striking out), AİHS'in 37.maddesi ile İçtüzüğün 43.maddesi tarafından düzenlenmiştir. Bir başvurunun, AİHM önünde derdest olan başvurulara ilişkin listeden düşürülmesi anlamına gelmektedir. Sorumlu devlet tarafından AİHM'e sunulan bir deklarasyona dayanılarak başvurunun kayittan düşürülmesine karar verilmesi (unilateral declaration), kayittan düşürme kararlarının bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. AİHS metninde taraf devletin sunduğu tek taraflı deklarasyona dayalı olarak başvurunun kayittan düşürülebilmesi usulünün açık bir dayanağı mevcut değildir. Bu kararın dayanağının AİHS m.37/1-c hükmünün başında ifade edilen "*Mahkeme'nin saptadığı herhangi bir başka gerekçeden ötürü*" ibaresi olduğu ve Mahkeme'nin zaman içindeki yargısal pratiği ile son halini aldığı belirtilmektedir. Buna karşın dostane çözüme dayalı kayittan düşürme kararının aksine, tek taraflı deklarasyona dayalı kayittan düşürme kararına ilişkin süreç alenidir ve uygulamada çelişmeli yargılama esas alınarak yürütülmektedir¹³.

AİHM'in son yıllarda sayıları gittikçe artan şekilde bu karar türüne başvurduğu görülmektedir. Tek taraflı deklarasyona dayanarak bir bireysel başvuru hakkında kayittan düşürülme kararı verilmesi, AİHM'in tekrar (repetitive) başvuruların hızla sonuçlandırılmasında kullandığı temel enstrümanlardan birisidir. Diğer enstrüman ise dostane çözüm yoludur¹⁴. Tek taraflı deklarasyona dayalı kayittan düşürme girişiminden önce taraflar arasında bir dostane çözüm girişimi olması ve bu girişimin de başarısızlıkla sonuçlanması gerekmektedir. Buna karşın istisnai durumlarda, dostane çözüm yolu açısından herhangi bir girişimde bulunulmamış başvurularda da taraf devletin, tek taraflı deklarasyon girişiminde bulunması mümkündür (İçtüzük m.62A/2).

Başvuruların sonuçlandırılması açısından bu iki enstrümana ağırlık verilmesinin nedeninin Mahkeme iş yükünün hatırı sayılır bir kısmını

¹³ Sicilianos and Kostopoulou, p.91.

¹⁴ Y.Metin Özdemir, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulamasında Tek Taraflı Deklarasyon", İzmir Barosu Dergisi, Sayı:1, Ocak 2018, (Tek Taraflı Deklarasyon), s.114.

oluşturan tekrar davaların hızla sonuçlandırılarak iş yükünün azaltılması olduğu düşünülmektedir. AİHM tarafından yayınlanan 2019-2021 yılını kapsayan istatistiklere göre, 2019 yılında toplam 1511 başvuru, 2020 yılında toplam 403 başvuru ve 2021 yılında da toplam 470 başvuru, tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararı ile sonuçlanmıştır. Türkiye açısından ise 2019 yılında toplam 122 başvuru, 2020 yılında toplam 56 başvuru, 2021 yılında da toplam 30 başvuru tek taraflı kayıttan düşürme kararı ile sonuçlanmıştır¹⁵. Yine AİHM tarafından yayınlanan 2019-2021 yılını kapsayan istatistiklere göre 2019 yılında toplam 1688 başvuru, 2020 yılında toplam 1375 başvuru ve 2021 yılında toplam 2174 başvuru taraflar arasında varılan dostane çözüm ile sonuçlanmıştır¹⁶. Buna karşın aynı Mahkeme, 2020¹⁷ yılı içinde toplam 871, 2021¹⁸ yılı içinde de toplam 906 ihlal kararı (judgment) vermiştir. Yukarıda belirtilen rakamlar tek taraflı deklarasyona dayalı olarak verilen kayıttan düşme kararlarının, bugün itibarıyla esaslı bir orana sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşme kararlarının icrası ve icra sürecinin denetlenmesi meselesine ayrı bir önem kazandırmaktadır.

1. Kararın Koşulları

Her ne kadar AİHS'te bir düzenleme bulunmasa da AİHM, sorumlu taraf devletçe sunulan tek taraflı deklarasyona dayalı olarak bir başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verilebilmesi için bazı ölçütler belirlemiştir¹⁹. Bu ölçütlerden ilki AİHM'in başvuru konusu yakınma açısından daha önce bir karar vermiş olması ve bu kararın yerleşik bir içtihat haline gelmiş olmasıdır. Konuyla ilgili ikinci ölçüt Sözleşme'nin

¹⁵ AİHM, "Analysis of statistics 2021", https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2021_ENG.pdf, (25.01.2022), p.14.

¹⁶ AİHM, "Analysis of statistics 2021", https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2021_ENG.pdf, (25.01.2022), p.14.

¹⁷ AİHM, "Analysis of statistics 2020", https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2020_ENG.pdf, (26.01.2022), s.4-5.

¹⁸ AİHM, "Annual Report of 2021", https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2021_ENG.pdf, (25.01.2022), p.187.

¹⁹ *Tahsin Acar / Türkiye, İlk İtiraz*, [BD], B.No: 26307/95, 06.5.2003.

başvurucu nezdinde ihlal edildiğinin taraf devletçe kabul edilmesidir (İçtüzük m.62A/1-b)²⁰. Taraf devlet konuyla ilgili kabulünde, ihlalin ne olduğunu açıkça ifade etmek durumundadır. Konuyla ilgili üçüncü ölçüt, taraf devletin Sözleşme ihlalinin kabul etmesi yanında başvurucuya belirli bir tutarı ihtiva eden bir tazminatı (adil karşılık) ödemeyi taahhüt etmesidir (İçtüzük m.62A/1-b). Devletin bazı durumlarda adil karşılık tutarının ödenmesi taahhüdünün yanı sıra ilgili yasal mevzuat ve idari uygulama değişikliği veya yeni bir uygulamanın hayata geçirilmesi, yargılamanın yenilenmesi türünde taahhütlerde bulunması mümkündür. Konuyla ilgili son ölçüt ise başvurunun tek taraflı deklarasyona dayalı olarak kayıttan düşürülmesinin insan haklarına saygı ilkesine uygun olmasıdır²¹. Ayrıca belirtilmesi gerekir ki AİHS m.37/1-c uyarınca AİHM, incelemesinin herhangi bir aşamasında bir başvurunun tamamı veya bir kısmı açısından kayıttan düşürme kararı verebilir²². AİHM, bu gerekçeye dayanarak daha önce mülkiyet hakkı ihlali tespit ettiği bir başvuruya ilişkin kararında²³, AİHS m.41 altındaki (adil karşılık) hükmünün açıklanmasını, bu hükmün hazır olmadığı gerekçesiyle, sonraki tarihe bırakmıştır²⁴. AİHM, ilk ihlal kararının açıklanmasından sonra tarafların adil karşılık tutarı üzerinde anlaşamamaları üzerine sorumlu taraf devletçe tek taraflı deklarasyon kapsamında sunulan adil karşılık tutarını esas alarak, AİHS mad.41 kapsamında ertelediği kısım açısından tek taraflı deklarasyona dayalı olarak kayıttan düşürme kararı vermiştir²⁵.

²⁰ *Bryske / Polonya*, B.No: 1694/14, 15.05.2018, para.7 ve 14.

²¹ AİHM, "Unilateral declarations: policy and practice", September 2012, https://www.echr.coe.int/Documents/Unilateral_declarations_ENG.pdf, (19.08.2021), p.2.

²² *Megadat.com SRL / Moldova*, B.No: 21151/04, 17.05.2011, para.10.

²³ *Megadat.com SRL / Moldova*, B.No: 21151/04, 08.04.2008, para.79.

²⁴ *Megadat.com SRL / Moldova*, B.No: 21151/04, 08.04.2008, para.83.

²⁵ *Megadat.com SRL / Moldova*, B.No: 21151/04, 17.05.2011, para.14.

AIHM'in yaşam hakkı²⁶, ifade özgürlüğü²⁷, mahkemeye erişim hakkı²⁸, özgürlük ve güvenlik hakkını²⁹ da içine alacak şekilde geniş yelpazeye yayılan yakınmalar açısından taraf devletçe sunulan tek taraflı deklarasyonu yeterli bularak başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verdiği görülmektedir. Hükümet tarafından böylesi bir deklarasyon sunulması durumunda, Mahkeme deklarasyonu başvuruca göndermekte ve deklarasyonu kabul edip etmeyeceği hususundaki kararını sormaktadır. Buna karşın uygulamada sorumlu taraf devletin AIHM'e sunduğu tek taraflı deklarasyondaki şartların başvuruca tarafından kabul edilmemesi durumunda dahi Mahkeme, tek taraflı deklarasyona dayalı olarak başvurunun tamamının veya bir kısmının kayıttan düşürülmesine karar verebilmektedir (İçtüzük m.62/A-3)³⁰. Dolayısıyla, başvuruca ile ilgili iradesinin belirleyici olmadığı söylenebilir³². Buna karşın taraf devletçe sunulan deklarasyon ile üstlenilen taahhütlerin başvuruca tarafından iddia ettiği ihlalin sonuçlarını ortadan kaldırmaya yeterli olmaması durumunda AIHM, deklarasyonun reddedilmesi gerektiğine yönelik başvuruca itirazlarını dikkate alabilmektedir³³. Taraf devletçe sunulan tek taraflı deklarasyon ile üstlenilen taahhütlere dair görüş bildirmesi istenilen başvuruca tarafından, taahhütlerin uygun olduğunu bildirmesi durumunda Mahkeme, bu durumu taraflar arasında ulaşılmış bir dostane çözüm olarak tespit edip, tarafların dostane çözüme vardıkları gerekçesiyle başvurunun bu gerekçe ile kayıttan düşürülmesine karar verebilmektedir³⁴.

²⁶ Hamdiye Kılınç ve Diğerleri / Türkiye, B.No:54768/11, 18.12.2018, para.6; Nesim Yılmaz ve Diğerleri / Türkiye, B.No:77747/12, 08.06.2021, para.6.

²⁷ Kazan / Türkiye, B.No: 9909/13, 22.10.2019, s.1.

²⁸ Çelebi / Türkiye, B.No: 55657/09, 10.12.2019, para.6.

²⁹ Keskin ve Sabuktay / Türkiye, B.No: 22002/12, 44932/12, 17.06.2021, s.1.

³⁰ AIHM, "Information to applicants: Procedure following communication of an application non-contentious phase", 30.07.2020, https://www.echr.coe.int/Documents/Applicants_communication_non_contentious_ENG.pdf, (19.01.2022), s.2.

³¹ AIHM, "Unilateral declarations: policy and practice", September 2021, https://www.echr.coe.int/Documents/Unilateral_declarations_ENG.pdf, (19.01.2022), s.1; Jeronovics / Letonya [BD], B.No:44898/10, 05.07.2016, para.64-66.

³² Özdemir, Tek Taraflı Deklarasyon, s.113.

³³ Rozhin / Rusya, B.No: 50098/07, 06.12.2011, para.21-25.

³⁴ Liptay / Macaristan, B.No: 12144/09, 22.05.2012.

2. Kararın Özellikleri

Tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararı, başvuru formunda ifade edilen olay ve Sözleşme ihlal iddiasına ilişkin özet bir açıklama, taraf devlet hükümeti tarafından AIHM'e sunulan deklarasyon metninin tamamı, başvuruçunun deklarasyon metnine ilişkin değerlendirmesinin özeti, Mahkeme'nin deklarasyon metnine dayanarak neden başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verdiğine ilişkin kısa gerekçesi ve deklarasyon metninde dile getirilen taahhütlerin yerine getirilmemesi durumunda başvurunun AIHS m.37/2 uyarınca yeniden incelenmek üzere başvurular listesine dahil edilebileceği tespiti yer almaktadır³⁵.

Tek taraflı deklarasyona dayalı olarak verilen kayıttan düşürme kararları, verildiği anda kesinleşen karar türlerindedir. Bu tür kararlar, ihlalin var olup olmadığının tespitine yönelik verilen başvurunun esasına ilişkin kararların aksine temyiz (appeal) yoluna kapalıdır. Bu karar türüne Komite³⁶, Daire ve Büyük Daire oturumları tarafından başvurulabilmektedir.

Bir başvurunun tek taraflı deklarasyona dayanılarak kayıttan düşürülmesi durumunda, bu karar ilkesel olarak başvuruçunun ulusal yargılama-daki (örneğin yargılamanın yenilenmesi gibi) bir kısım iç hukuk yollarına başvurmasına engel teşkil etmemektedir³⁷. Örneğin 7145 sayılı Kanununun 4, 17, 18 ve 19.maddeleri ile değişik İdari Yargılama Usul kanunu ((İYUK, m.53/1), Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK, m.172/3 ve 311/1-f) ve Hukuk Muhakemesi Kanunu (HMK, m.375/1-i) uyarınca AIHM tarafından tek taraflı deklarasyona dayanılarak verilen kayıttan düşürme kararı ceza soruşturmasının yeniden açılması ile CMK, HMK ve İYUK açısından yargılamanın iadesi sebeplerinden birisi haline gelmiştir.

³⁵ *Kazan / Türkiye*, B.No: 9909/13, 22.10.2019.

³⁶ Komiteler'in oybirliği ile aldığı kabul edilebilirliğe (decision) ve davanın esasına ilişkin kararlar (judgment) kesindir (AIHS m.28/2).

³⁷ AIHM, "Unilateral declarations: policy and practice", https://www.echr.coe.int/Documents/Unilateral_declarations_ENG.pdf, (25.01.2022), p.2.

II. TEK TARAFLI DEKLARASYONA DAYALI KAYITTAN DÜŞÜRME KARARLARINDA İCRA SÜRECİ

A. Genel Olarak AİHM Kararlarının İcrası

AİHM, kararların icra aşamasını “ortak bir sorumluluk” olarak nitelendirmektedir. AİHM’e göre bir ihlal kararı sadece aleyhinde karar verilen taraf devleti değil, aynı zamanda diğer taraf devletleri de ilgilendirmektedir³⁸. Buna karşın kararın icrası yükümlülüğü sadece aleyhinde karar verilen taraf devlete yöneliktir (AİHS m.46/1)³⁹. Uluslararası hukuk alanındaki kararların icrası, ulusal hukuktaki icra sürecinden farklı, çok belirgin kurallara sahip olmayan ve ağırlıklı olarak da siyasal ve sosyal dinamiklerin belirleyici olduğu bir süreçtir⁴⁰. AİHM kararının icrası ise kararın gerektirdiği bireysel ve/veya genel tedbirin taraf devletçe alınması anlamına gelmektedir⁴¹.

AİHS m.46 hükmü “kararların bağlayıcılığı ve infazı” (binding force and execution of judgments) başlığını taşımaktadır. Buna karşın başlıkta vurgulanan bağlayıcılık ifadesi madde metni muhtevasında bulunmamaktadır. Chabas’a göre maddenin başlığındaki “bağlayıcılık” ifadesi kararların kesin hüküm (*res judicata*) özelliğiyle ilgilidir⁴². AİHS m.46/1

³⁸ Helen Keller and Cedric Marti, “Reconceptualizing Implementation: The Judicialization of the Execution of the European Court of Human Rights’ Judgment”, The European Journal of International Law, Vol.26, No.4, 2016, p.831.

³⁹ Scozzari ve Giunta / İtalya, B.No: 39221/98 ve 41963/98, 13.07.2013, para.249; Y.Metin Özdemir, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Yerine Getirilmemesi ve İhlal Prosedürü (AİHS Madde 46/4, 5)”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 2, Temmuz 2018, (İhlal Prosedürü), s.135; A.Feyyaz Gölcüklü, Şeref Gözübüyük, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Genişletilmiş 2.Baskı, İstanbul, 1996, s.162.

⁴⁰ Alexandra V. Huneus, “Compliance with International Court Judgments and Decisions”, 06.01.2013, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2198595, (25.12.2021), s.1.

⁴¹ Fiona de Londras and Kanstantsin Dzehtsiarou, “Mission Impossible? Addressing Non-Execution Through Infringement Proceedings in the European Court of Human Rights”, 23.02.2017, Cambridge University Press, <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/mission-impossible-addressing-nonexecution-through-infringement-proceedings-in-the-european-court-of-human-rights/202B94630C62452955CDC20DE32C5C39>, (06.01.2022), p.472; Naz Çavuşoğlu, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi: **Kararların Uygulanması**, Su Yayınları, İstanbul, 2003, s.34.

⁴² William A. Schabas, The European Convention On Human Rights, Oxford University Press, 2015, p.866.

hükmü uyarınca taraf devlet, aleyhinde AİHM tarafından verilen kararı, kesinleşmesi sonrasında icra etme taahhüdünde bulunmaktadır. AİHM, taraf devletin AİHS m.46/1 kaynaklı yükümlülüğünü aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

“...Her halükarda taraf devletler, kendileri açısından bağlayıcı olan kararların icrası sürecinde Bakanlar Komitesi'ne ayrıntılı ve güncel bilgiler sağlamakla yükümlüdür... Bununla bağlantılı olarak Mahkeme, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Konvansiyonu'nun Giriş kısmının üçüncü paragrafında ve 26.maddesinde de belirtildiği üzere, taraf devletlere yönelik antlaşmaları iyi niyet kurallarına uygun davranmaları yükümlülüğüne vurgu yapmaktadır...⁴³”.

AİHS m.46/1 hükmüyle taraf devlet, Sözleşme'ye uygun hareket etmediğinin Mahkeme tarafından tespit edilmesi durumunda bu tespitle bağlı olduğunu ve bu tespit uyarınca da ihlale son verme ve başvurunun ihlal öncesi durumunu maksimum ölçüde tesis etme, böylesi bir durumun kısmen veya tamamen olanaklı olmaması durumunda ise AİHM'in hükmedeceği adil karşılık tutarını başvurucuya ödeme ve en nihayetinde ulusal hukukta benzer ihlallerin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla gerekli mevzuat ve uygulama değişikliklerini hayata geçirme taahhüdünde bulunmaktadır⁴⁴. Dolayısıyla AİHS m.46/1 kaynaklı yükümlülüğe uygun hareket edilmemesi, taraf devletin uluslararası sorumluluğunu doğurabilecektir⁴⁵.

Taraf devlet, AİHS m.46/1'dan kaynaklanan yükümlülüklerinin icrasında kullandığı yöntemlerin belirlenmesinde esasen özgürdür⁴⁶. Buna karşılık bu özgürlük halinin sınırsız olmadığı belirtilmektedir. Mahkeme'ye göre taraf devletin kesinleşmiş olan bir AİHM kararının

⁴³ *Verein gegen Tierfabriken Schwei(VgT) / İsviçre* (No:2) [BD], B.No:32772/02, 30.06.2009, para.87.

⁴⁴ *Scozzari ve Giunta / İtalya*, B.No: 39221/98 ve 41963/98, 13.07.2013, para.249; Özdemir, İhlal Usulü, s.138.

⁴⁵ *Ilgar Mammadov / Azerbaycan* (Madde 46/4) [BD], B.No: 15172/13, 29.05.2019, para.150.

⁴⁶ *Papamichalopoulos ve Diğerleri / Yunanistan*, B.No: 14556/89, 31.10.1995, para.34; *Handyside / Birleşik Krallık*, B.No:5493/72, 07.12.1976, para.48; Brighton Declaration, 2012, https://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf, (15.01.2022), p.1, para.3.

icrası açısından benimseyeceği yöntemin, dayanak AİHM kararının varlığı sonuçlar ve kararın ruhu ile uygunluk içerisinde olması gerekmektedir⁴⁷. Dolayısıyla gerek AİHM, kararında belirtebileceği bir hükümlerle veya gerek AKBK, icra sürecindeki bir değerlendirme ve tespitiyle taraf devletin kararın icrasına yönelik sahip olduğu takdir marjını sınırlayabilir⁴⁸, hatta bazı durumlarda bu marjı tamamıyla ortadan kaldırabilir⁴⁹. Buna karşın Mahkeme'nin yasal mevzuatın değiştirilmesi veya ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılması amacıyla taraf devlete talimat verme yetkisi bulunmamaktadır⁵⁰. Mahkeme ayrıca, taraf devletin bir AİHM kararının icrasına yönelik alacağı tedbirlerin teoride hayata geçirilmesinin yeterli olmayacağına, tedbirlerin ayrıca uygulanabilir, zamanlı, etkili ve yeterli olması gerektiğine dikkat çekmiştir⁵¹.

AİHM'in son yıllardaki uygulamasında ihlalin yapısal bir sorundan kaynaklandığını tespit ettiği durumlarda⁵² veya ihlalin vahametinin başka bir giderim yoluna imkan vermediği hallerde⁵³ taraf devletin alabileceği bireysel veya genel tedbirleri (örneğin İçtüzük m.61'de düzenlenen pilot dava usulünü benimsemeyerek⁵⁴) kararında belirtebilir⁵⁵. *AİHM'in*

⁴⁷ *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) / İsviçre (No: 2)* [BD], B.No: 37772/02, 30.06.2009, para.90; *Volkov / Ukrayna*, B.No:21722/11, 09.01.2013, para.41; *Emre / İsviçre (No:2)*, B.No: 5056/10, 11.10.2011, para.75.

⁴⁸ *Gençel / Türkiye*, B.No:53431/99, 23.10.2003, para.27; *Driza / Arnavutluk*, B.No: 33771/02, 13.11.2007, Hüküm Kısmı, para.7.

⁴⁹ *Alexanian / Rusya*, B.No:46468/06,12.12.2008, para.240; *Fatullayev / Azerbaycan*, B.No: 40984/07, 22.04.2010, para.171-177; *Volkov / Ukrayna*, B.No: 21722/11, 09.01.2013, para.208.

⁵⁰ Serkan Cengiz, *Avrupa İnsan Hakları Mahakemesi'nin AİHS M.41 Kapsamındaki Hükümlerinin (Adil Karşılık) Mahiyeti ve Unsurları*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s.23; *Belilos / İsviçre [GK]*, B.No:10328/83, 29.04.1988, para.78.

⁵¹ *Ilgar Mammadov / Azerbaycan (Madde 46/4)* [BD], B.No: 15172/13, 29.05.2019, para.155; *Mamazhonov / Rusya*, B.No:17239/13, 23.10.2014, para.236; *Mukhitdinov / Rusya*, B.No: 20999/14, 21.05.2015, para.114; *Kim / Rusya*, B.No: 44260/13, 11.07.2014, para.74; *Savridin Dzhurayev / Rusya*, B.No.71386/10, 25.04.2013, para.255.

⁵² *Şorli / Türkiye*, B.No: 42048/19, 19.10.2021, para.49-53.

⁵³ *Kavala / Türkiye*, B.No:28749/18, 10.12.2019, Hüküm Kısmı, para.7; *Demirtaş / Türkiye (No:2)* [BD], B.No: 14305/17, 20.12.2020, Hüküm Kısmı, para.14.

⁵⁴ *Ümmühan Kaplan / Türkiye*, B.No:24240/07, 20.03.2012.

⁵⁵ *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) / İsviçre (No: 2)* [BD], B.No: 37772/02, 30.06.2009, para.88; *Özdemir, İhlal Usulü*, s.141.

hareket noktası, ulusal sistem açısından tespit edilen bir Sözleşme aykırılığının hızlı ve etkili bir şekilde giderilmesinin kolaylaştırılmasıdır⁵⁶. Özellikle 2000'li yılların başından itibaren AİHM'in, kararın icrası hususunda taraf devlet üzerinde, icraya ilişkin seçilecek yöntemin belirlenmesi ve uygulanma biçimi/süresi ve sair açısından baskı kurma eğiliminde olduğu belirtilmektedir⁵⁷. İkincillik ilkesi gereği AİHS tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin korunması açısından asli yükümlülük taraf devletlere ait olsa da, bu yetkinin sınırsız olmadığı ve her halükarda AİHM'in nihai denetimine tabi olduğu unutulmamalıdır⁵⁸. Netice olarak AİHM kararlarının gerçek anlamda icrası, AİHS tarafından taahhüt edilen korumanın etkinliğini sağlamakla kalmayıp ayrıca AİHM'in meşruiyetinin korunmasına ve sürdürülebilirliğine de hizmet etmektedir⁵⁹.

B. Genel Olarak AİHM Kararlarının İcra Sürecinin Denetimi

AİHM kararlarının icrasının denetimi AK'nin icra organı olan ve taraf ülkelerin dışişleri bakanlarından müteşekkil olan AKBK tarafından gerçekleştirilmektedir⁶⁰. AKBK, bir AİHM kararının icrasına yönelik olarak alınacak tedbirlerin, kararın icrasına uygun olup olmadığını denetlemekle görevli tek organdır⁶¹. Buna karşın Avrupa Konseyi Parlamento Meclisi⁶² (AKPM) ile Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri (AKİHK) de konuyla ilgili raporlama faaliyetlerinde bulunmaktadır.

⁵⁶ Baybaşın / Hollanda, B.No:13600/02, 06.07.2006, para.79.

⁵⁷ Keller and Marti, p.839.

⁵⁸ Suso Musa / Malta, B.No:42337/12, 23.07.2013, para.120.

⁵⁹ Courtney Hillebrecht, "Rethinking Compliance: The Challenges and Prospects of Measuring Compliance with International Human Rights Tribunals", Journal of Human Rights Practice, Vol. 1, 2009, p.362.

⁶⁰ Lize R.Glas, "The European Court of Human Rights supervising the execution of its judgments", Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol.37(3), 2019, pp.228-244; Shai Dothan, "A Virtual Wall of Shame: The New Way of Imposing Reputational On Defiant States", Duke Journal of Comparative & International Law, 2017, <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1499&context=djcil>, (08.02.2022.), p.147; Gölcüklü-Gözübüyük, s.177; David Harris, Michael O'Boyle, Colin Warbrick, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, (Çev.M.Bingöllü Kılçı, U.Karan), Bilgi Üniversitesi Yayınları, Güncelleştirilmiş 4.Baskı, İstanbul, 2021, p.172.

⁶¹ Huneeus, s.1; Özdemir, İhlal Usulü, s.143.

⁶² AKPM, "Execution of judgments of the European Court of Human Rights", 28.09.2000, <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16834&lang=en>, (25.01.2022).

Her ne kadar dışişleri bakanları olarak ifade edilmişse de AIHM kararlarının icrasının denetimi esas olarak dışişleri bakan vekillerinin yılda dört kez üç aylık aralarla (Mart, Haziran, Eylül, Aralık) yaptıkları toplantılar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu toplantıların her biri iki-üç gün sürmekte ve 25-40 arasında karar her bir toplantının gündemini oluşturmaktadır⁶³. Toplantılar gizlilik esasına göre yapılmaktadır⁶⁴. Bir diğer ifadeyle başvuruçuların, temsilcilerinin toplantıya bizzat katılmaları mümkün değildir. Buna karşın AKBK İçtüzüğü m.9 ve 15 uyarınca başta başvuruçular olmak üzere maddelerde belirtilen STK, ulusal ve uluslararası kurumların, kararın (ihlal tespiti ve dostane çözüme dayalı kayıttan düşürme) icrasına ilişkin AKBK'ye yazılı görüşlerini sunmaları mümkündür. Söz konusu bu görüşler sorumlu taraf devlete gönderilmekte ve AKBK'nin 2011 yılında faaliyete geçen resmi internet sayfasında yayınlanmaktadır. Bu internet sayfasından ayrıca kararın icra aşamasına ilişkin taraf devletin sunduğu eylem planları, eylem raporları, başvuru ve diğer kurumların göndermiş olduğu görüş ve bilgilendirme yazışmaları ile AKBK icra aşamasında almış olduğu kararlar da yayınlanmaktadır. Taraf devlet, bakan vekiline veya görevlendirdiği temsilciye eşlik etmek üzere kendi uzmanlarının toplantıya katılmasını sağlama imkanına sahiptir.

AKBK, konuyla ilgili toplantılara yönelik çalışmalarını bünyesinde bulunan uzmanlardan ve sekteryaya görevlilerinden müteşekkil Kararların İcrası Bölümü (KİB, Department of Execution of Judgments) aracılığıyla yürütmektedir⁶⁵. AIHM tarafından verilen kararın kesinleşmesi akabinde AKBK'ye gönderilmektedir (AIHS m.46/2). Yukarıda kısaca değindiğimiz üzere bir AIHM kararının kesinleşmesi sonrasında nasıl ve hangi usule göre icra edileceği esas olarak ilgili taraf devletin takdir marjı içinde olsa da bu takdir marjı sınırsız değildir. AKBK'nin denetim yetkisini kullanırken kullandığı "*Kararların ve Dostane Çözüm Şartlarının*

⁶³ Avrupa Konseyi, "IGuide, Committee of Ministers, Procedures and working methods", https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168058d922, (29.11.2021), (iGuide), p.22.

⁶⁴ AKPM, Department for the Supervision of the Execution of judgments and decisions of the EctHR, <https://www.ejtn.eu/PageFiles/17864/DEJ%20presentation%20for%20EJTN%2024%2009%2019.pdf>, (20.01.2022).

⁶⁵ Dothan, p.147.

İcrasının Denetimine Dair Bakanlar Komitesi Kuralları ” isimli ve AKBK İçtüzüğü olarak adlandırabileceğimiz belge, AKBK'nin konuyla ilgili en temel dayanak düzenlemesidir. Bu belge 18.01.2017 tarih ve 1275 sayılı Bakan Vekilleri toplantısında son halini almıştır⁶⁶.

AİHM kararı (judgment), kesinleşmesi sonrasında icra sürecini denetleyecek olan AKBK'ye gönderilir (AİHS m.46/2)⁶⁷. Yine 14 nolu ek Protokol ile yapılan değişiklik ile başvurunun dostane çözüm yoluyla kayıttan düşürülmesi durumunda ilgili AİHM kararı (decision), dostane çözüm kararında belirtilen taraf devlet taahhütlerinin icrasının denetiminden sorumlu olan AKBK'ye gönderilmektedir (AİHS m.39/4). AİHM tarafından gönderilen karar öncelikle AKBK gündemine dahil edilecektir (İçtüzük m.3). İhlal kararının sistemsel/yapısal bir sorundan kaynaklandığının tespit edilmesi veya acil bireysel tedbir alınmasının gerekli olduğu durumlarda kararın incelenmesine öncelik verilecektir⁶⁸ (İçtüzük m.4/1).

Taraf devlet AİHM kararının verilmesinden itibaren ilk altı ay içinde muhtevasında, kararın icrası için neleri yapmayı planladığı ve/veya hâlihazırda yaptığı hususunda eylem planı olarak anılan bir belgeyi AKBK'ye sunacaktır. Süreç içerisinde kararın icrasına ilişkin gereken adımların hayata geçirilmesi sonrasında taraf devlet bu kez eylem raporu (action report) olarak adlandırılan bir belgeyi AKBK'ye sunacak ve dayanak AİHM kararının icrasının tamamlandığını, kararın icrasına ilişkin denetimin sonlandırılmasını talep edecektir. AKBK, kararların incelemesini standart usul ve gelişmiş usul olarak tanımlanan ve ikili yol (twin-track) olarak ifade edilen yöntemle yapmaktadır⁶⁹. Yapısal sorun kaynaklı AİHM kararları ile acil bireysel tedbir alınmasını gerek-

⁶⁶ Avrupa Konseyi, Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements, <https://rm.coe.int/16806eebf0>, (01.01.2022).

⁶⁷ Özdemir, İhlal Usulü, s.145.

⁶⁸ AKBK, Res(2004)3 sayılı Kararı; Şorli / Türkiye, B.No:42048/19, 19.10.2021.

⁶⁹ European Implementation Network, “Implementation of judgments of the European Court of Human Rights”, A Handbook for NGOs, injured parties and their legal advisers, 2018, https://static1.squarespace.com/static/55815c4fe4b077ee5306577f/t/5e1c2ac53d0fa72e53f955c4/1578904366756/202001_EIN_HandbookEN_Website.pdf, (21.10.2021), p.6.

tiren davalar gelişmiş, diğerleri ise standart usulde incelenecektir. Buna karşın bu iki usul arasındaki ilişki geçişkendir⁷⁰. AKBK ayrıca genel yaygın problemleri ihtiva eden davalar açısından “öncül dava” sınıflandırması kullanmakta ve öncül davaların tekrarı mahiyetinde olan diğer davaları ise öncül davalar altında incelemektedir⁷¹. AKBK’nin kararın icrası amacıyla taraf devletçe atılan adımlardan tatmin olması durumunda alacağı nihai karar (final resolution), dayanak AİHM kararının icra sürecinin denetimini sonlandıracaktır. Taraf devletin atmış olduğu adımların AKBK tarafından yeterli bulunmaması durumunda AKBK konuyla ilgili alacağı kararlar durumu taraf devletin ve kamuoyunun dikkatine sunmakta, kaygılarını ve (varsa) önerilerini dile getirmektedir (AKBK İçtüzük m.15).

AKBK’nin çabalarına rağmen ihlal tespit kararını içeren bir kararın taraf devletçe icra edilmemesi durumunda 14 nolu ek Protokol ile AİHS m.46’ya dahil edilen ve ihlal usulü yolu olarak adlandırılan bir usule başvurulabilmektedir. Madde lafzına göre AKBK, taraf devletin aleyhinde verilen ve kesinleşmiş olan ihlal tespit kararına uygun davranmayı reddettiği görüşünde ise, taraf devlete ihtarda bulunduktan sonra, AKBK toplantılarına katılmaya yetkili temsilcilerin üçte iki oy çokluğu ile alınacak bir kararla, taraf devletin AİHS m.46/1’de öngörülen yükümlülüğünü yerine getirmediği meselesini AİHM’e intikal ettirebilir⁷².

AKBK, AİHS m.46/2-5 ve m.39/4 kaynaklı faaliyetlerine yönelik olarak yıllık raporlar düzenleyecek, bu raporlar aleni olarak AİHM’e, AKGS’ye AKPM’ye ve AKİHK’e gönderilecektir (İçtüzük m.5).

⁷⁰ Avrupa Konseyi, iGuide, p.22; *Ilgar Mammadov / Azerbaijan* (Madde 46/4) [BD], B.No: 15172/13, 29.05.2019, para.101.

⁷¹ Dothan, p.148.

⁷² *Ilgar Mammadov / Azerbaijan* (AİHS m.46/4 Yargılaması) [BD], B.No: 15172/13, 29.05.2019; Avrupa Konseyi, “14 nolu Ek Protokol Açıklayıcı Rapor”, <https://rm.coe.int/16800d380f>, (05.02.2022), ss.17-18, para.95-100; Özdemir, İhlal Usulü, ss.157-169.

C. Tek Taraflı Deklarasyona Dayalı Kayıttan Düşürme Kararlarının İcrası ve İcranın Denetimine İlişkin Hususlar

1. Genel Olarak

Başvurucu ve sorumlu devlet arasında mutabık kalınan dostane çözüme dayanan kayıttan düşürme kararları (AİHS m.39/4) ile başvurunun esasına ilişkin verilen ihlal kararları (AİHS m.46/2), kararın icra sürecinin denetiminde esas söz sahibi olan AKBK'ye gönderilmektedir. Buna karşın tek taraflı deklarasyona dayalı olarak verilen kayıttan düşürme kararları, taraf devletçe kararda üstlenilen yükümlüğün icrasının denetlenmesi açısından AKBK'ye gönderilememektedir. Bunun nedeni de AKBK'nin bu tür kararların icrası açısından herhangi bir denetim yetkisine sahip olmamasıdır⁷³. Bazı müellifler AKBK'nin tek taraflı deklarasyona verilen kayıttan düşürme kararları açısından sınırlı da olsa denetim yetkisi olduğunu belirtse de⁷⁴, kanaatimizce AİHS m.46/2, m.39/4 ve İÇTÜZÜK m.43/3 hükümleri uyarınca AKBK'nin böylesi bir yetkisinin olmadığı açıktır. Konuyla ilgili AK kaynakları da böylesi kararların icra sürecinin AKBK denetimine alınabilmesinin ancak bir Sözleşme değişikliği ile mümkün olabileceğini belirtmektedir⁷⁵.

Tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararlarının icrasına dair muğlaklığın kaynağı kanaatimizce İÇTÜZÜK m.46/4 hükmüdür. İÇTÜZÜK m.46/4, AİHS m.37'e gönderme yaparak, bu madde uyarınca hakkında kayıttan düşürme kararı verilen başvurular açısından yargılama giderlerine hükmetmenin Mahkeme'nin yetkisinde olduğunu belirtmektedir. Anılan maddede belirtilen nedenlerle öncesinde hakkında kabul edilebilirlik kararı verilmemiş olmasına rağmen sonrasında hakkında kayıttan düşürme kararı verilen bir başvuru açısından yargılama giderine hükmedilmesi durumunda, Daire Başkanı'nın yargılama gi-

⁷³ Sicilianos and Kostopoulou, p.93.

⁷⁴ Özdemir, Tek taraflı Deklarasyon, ss.170-185.

⁷⁵ Steering Committee for Human Rights, "The longer-term future of the system of the European Convention on Human Rights", Report of the Steering Committee for Human Rights, 11.12.2015, https://rm.coe.int/the-longer-term-future-of-the-system-of-the-european-convention-on-hum/1680695ad4_07.01.2022, p.86, para.167.

derine ilişkin vereceği böylesi bir kararın AKBK'ye gönderebileceğini düzenlemektedir. Buna karşın İctüzük m.46/4 hükmüne dayanılarak tesis edilen böylesi bir kararın AKBK'ye hangi maksatla gönderildiği, AKBK'nin de böylesi bir karar açısından ne şekilde bir tutum benimsemesi gerektiğine dair bir hüküm/açıklık bulunmamaktadır. Ayrıca belirtmemiz gerekir ki yukarıda değinilen durum sadece yargılama giderleri ile sınırlıdır. Tüm bu muğlaklığa rağmen İctüzük m.46/4 hükümünden yola çıkarak tek taraflı deklarasyona dayanan kayıttan düşürme kararlarının AKBK denetimine tabi olduğu sonucuna ulaşmanın mümkün olmadığı kanaatindeyiz. AİHM'in, *Jeronovics / Letonya* kararı da bu yönde bir değerlendirme içermektedir. Mahkeme'ye göre tek taraflı deklarasyona dayanılarak verilen bir kayıttan düşürme kararı sonrasında, taraf devletin deklarasyon ile taahhüt ettiği yükümlülükleri yerine getirmemesi durumunda, başvurunun tekrardan AİHM başvuru listesine dahil edilerek, başvuruya dair incelemenin kaldığı yerden devam edilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır⁷⁶.

Konuyla ilgili uygulamada Mahkeme, taraf devletçe üstlenilen taahhüde dair tek taraflı deklarasyonda herhangi bir süre sınırı bulunmaması durumunda, sorumlu taraf devlete deklarasyonda üstlendiği bireysel tedbiri (örneğin belirli bir tutarın ödenmesi) icra etmesi amacıyla karar tarihinden itibaren üç ay zaman tanıyacaktır. Belirtilen bu süre içerisinde sorumlu taraf devletin taahhüdünü yerine getirmemesi durumunda başvuru, Mahkeme'ye bir kez daha başvurarak başvurusunun incelenmesine devam edilmesini talep edebilecektir. Taraf devletçe taahhüt edilen hususun sadece parasal bir meblağın ödenmesiyle sınırlı olduğu hallerde taraf devlet, gecikmeli ödeme durumunda gecikme faizi ödemekle yükümlü olacaktır⁷⁷. Tek taraflı deklarasyonda taahhüt edilen parasal olmayan bir yükümlülüğü ihtiva etmesi durumunda mesele karmaşıkmaktadır.

⁷⁶ *Jeronovics / Letonya* [BD], B.No:44898/10, 05.07.2016, para.60-70.

⁷⁷ AİHM, "Unilateral declarations: policy and practice", September 2012; https://www.echr.coe.int/Documents/Unilateral_declarations_ENG.pdf, (15.01.2022), p.2; Sicilianos and Kostopoulou, p.93.

2. Öne Çıkan Meseleler

AİHM'in hemen hemen tüm Sözleşme maddelerini içine alan yakınmalara ilişkin tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşme kararlarına gittikçe artan oranda başvuruya başladığını yukarıda kısaca belirtmiştik. Kuşkusuz bu eğilim, çeşitli açılardan ele alınması gereken sonuçlar doğurmaktadır.

a. Kararın İcrasının Denetimi Açısından

Tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararlarının icrasının denetimi AKBK tarafından yapılmamaktadır⁷⁸. Bu durumda bu tür kararlara yönelik icranın denetiminin sadece AİHM tarafından yapıldığını ifade etmek yanlış bir çıkarım olmaz. AİHM'in bu kararlara ilişkin denetiminin, ağırlıklı olarak kararda taraf devletçe taahhüt edilen bireysel tedbirin yerine getirilmesiyle sınırlı olduğu söylenebilir. Bu çıkarımın gerekçesi ise tek taraflı deklarasyona dayanılarak verilen kararların, Mahkeme'nin yerleşik içtihadıyla çerçevesi çizilmiş, taraf devletçe de anılı yerleşik içtihadın icrası kapsamında ulusal hukukta gerekli değişiklikler yapılmış bir meseleye ilişkin olmasından kaynaklanmaktadır.

Şaşırtıcı olan mesele, AİHS'e bakıldığında tek taraflı deklarasyon ile taahhüt edilen yükümlülüğün taraf devletçe yerine getirilmemesi durumuna özgülümlü hususi bir hüküm bulunmamasıdır. Bu noktada dayanak teşkil edebilecek maddeler AİHS m.37/2 ve İktüzük m.43/5 hükümleridir. Anılı madde hükümleri uyarınca hakkında çeşitli nedenlerle (örneğin dostane çözüme varılması⁷⁹ veya başka bir nedenle⁸⁰) kayıttan düşürme kararı verilmiş olan bir başvuru açısından Mahkeme, koşulların böylesi bir kararı haklı kılacağı kanısına varması durumunda, bir başvurunun yeniden derdest başvurular listesine incelenmek üzere kaydedilmesine karar verebilir. Buna karşın AİHS m.37/2 lafzından da

⁷⁸ AİHM, "Unilateral declarations: policy and practice", September 2012; https://www.echr.coe.int/Documents/Unilateral_declarations_ENG.pdf, (15.01.2022), p.2.

⁷⁹ *Katic/Sırbistan*, B.No: 13920/04, 07.07.2009, ss.3-4;

⁸⁰ *Jashi / Gürcistan*, B.No:10799/06, 09.12.2008.

anlaşılacağı üzere bu müesseseye başvurulması, neler oldukları belirtilmeksizin, sadece istisnai durumlara hasredilmiştir.

aa) Usul

Böylesi bir başvurunun AİHM tarafından tekrardan incelenmeye başlanmasına ilişkin koşulların neler olduğu ve hangi usul uyarınca böylesi bir kararın verilebileceği, başvuruların kim tarafından ve hangi usul çerçevesinde yapılabileceği hususlarında herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Son yıllarda hatırı sayılır oranda başvurunun, taraf devletlerce sunulan tek taraflı deklarasyona dayalı olarak kayıttan düşürülmesine karar verilmesi ışığında bu belirsizliğin başvuruçular açısından ciddi bir dezavantaj yarattığı söylenebilir. Bu durumda tek taraflı deklarasyona dayalı verilen kayıttan düşürme kararlarının icrasına ilişkin koşulların neler olduğu, ancak kararların icrasına ilişkin genel ilkelere hareket edilerek ortaya konulabilir. Tekrar belirtmemiz gerekirse ve genel ilkelere de yola çıkarak tek taraflı deklarasyona dayalı olarak verilen bir kararın icrasına yönelik ilgili taraf devletçe alınacak başvuruçuya yönelik tedbir ve yapılacak işlem veya eylemlerin uygulanabilir, zamanlı, etkili ve yeterli olması gerekmektedir⁸¹. Buna karşın bu tür bir kararın icrasına yönelik bir kısım taraf devlet tutumunun uygulanabilir, zamanlı, etkili ve yeterli olup olmadığını kim veya hangi mekanizma değerlendirecektir?

Dostane çözüm veya davanın esasına ilişkin verilen ihlal tespit kararlarının icrası aşamasında kararın icrasına yönelik alınacak/alınan bireysel tedbir ve yapılacak işlem veya eylemlerin uygulanabilir, zamanlı, etkili ve yeterli olup olmadığının değerlendirilmesi öncelikle AKBK Sekretaryası'nın bir parçası olarak faaliyet gösteren Kararların İcrası Bölümü'nün (KİB) incelemesine ve en nihayetinde AKBK'nin değerlendirmesine tabi iken, tek taraflı deklarasyona dayalı olarak verilen kayıttan düşürme kararlarında bu değerlendirme öncelikle başvuruçuya ve en nihayetinde de AİHM'e bırakılmıştır.

⁸¹ *Ilgar Mammadov / Azerbaycan* (Madde 46/4) [BD], B.No: 15172/13, 29.05.2019, para.155.

Tek taraflı deklarasyon ile taraf devletçe üstlenilen bireysel taahhüdün yerine getirilmemesi durumunda başvurusunun tekrar Mahkeme'ye başvurusunun incelenmesine kaldığı yerden devam edilmesini, gerekçeleriyle birlikte talep etmesi gerekmektedir⁸². Böylesi bir talebi AİHS m.37/2 ve İçtüzük m.43/5 hükümleri uyarınca inceleyen Mahkeme, 43/5'te atıfta bulunduğu istisnai koşulların bulunduğu kanaatinde olursa başvuruyu tekrardan, incelemesi devam etmekte olan başvurular listesine dahil edecek ve başvurusunun tamamının veya bir kısmının⁸³ incelenmesine kaldığı yerden devam edecektir. Kuşkusuz bu istisnai koşulların neler olduğuna dair bir açıklama mevcut değildir⁸⁴. Uygulamada bu yönde bir talebi alan Mahkeme, talebe ilişkin gerekçeleri ciddi bulması durumunda, öncelikle bir raportör hakim görevlendirmektedir. Raportör hakim tarafından yapılacak inceleme sonrasında, sorumlu taraf devlete bu talebe dair beyanlarını sunması için süre verilmektedir. Sorumlu devletçe AİHM'e cevaben sunulan beyan, konuya ilişkin karşı beyanlarını sunması için tekrar başvurucuya sunulmaktadır. Başvurucu tarafından sunulan beyanların incelenmesinden sonra AİHM, talebe dair kararını vermektedir⁸⁵.

bb) Esas

Hükümetin AİHM'e sunduğu tek taraflı deklarasyondaki taahhüdün yerine getirilmediğinin AİHM tarafından tespiti durumunda AİHM, başvuru üzerindeki incelemesine kaldığı yerden devam etmekte ve başvuruya dair nihai kararını vermektedir⁸⁶. Karara dayanak deklarasyonda taahhüt edilen "tazminatın" taraf devletçe başvurucuya ödenmesinde bir sorun çıkmasa da, tazminat dışındaki bazı bireysel tedbirlerin hayata geçirilmesi açısından bazı sorunların ortaya çıkması kaçınılmazdır.

⁸² AİHM, "Unilateral declarations: policy and practice", https://www.echr.coe.int/Documents/Unilateral_declarations_ENG.pdf, (25.01.2022), p.2.

⁸³ *Matyar / Türkiye*, B.No: 23423/94, 21.02.2002, para.134-135.

⁸⁴ *Jashi / Gürcistan* (dec.), B.No:10799/06, 09.12.2008, s.7.

⁸⁵ *Çelebi / Türkiye*, B.No: 55657/09, 10.12.2019.

⁸⁶ *Jashi / Gürcistan*, B.No:10799/06, 08.01.2013,

b. Ulusal Yargılamadaki Tarafların Hakları Açısından

Tek taraflı deklarasyona dayanılarak verilen kayıttan düşürme kararlarının, özellikle de yargılamanın yenilenmesi kurumu vasıtasıyla, ulusal hukukta yarattığı çeşitli etkiler bulunmaktadır. Ulusal hukukta alınan ve ilk AİHM başvurusunun tarafı olan kişilerin “kesin hüküm” bağlamında elde ettikleri haklarının tekrardan tartışmaya açılmasına neden olabilecek yargılamanın yenilenmesi taahhüdü bu etkilerden en önemlisidir.

Özel hukuk bağlamında bakıldığında, HMK m.375/1-i hükmü uyarınca ulusal mahkeme kararının AİHS’in veya ek protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, AİHM’in kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması⁸⁷ veya karar aleyhine AİHM’e yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi yargılamanın yenilenmesi nedenlerinden birisi olarak düzenlenmiştir. İlgili hüküm uyarınca AİHM tarafından verilen ihlal tespit kararı, dostane çözüm veya tek taraflı deklarasyona dayanılarak verilen kayıttan düşürme kararı, yargılamanın yenilenmesi nedenlerinden bazılarıdır. HMK m.377/1-e ve HMK m.375/1-i hükümleri uyarınca yapılacak bir yargılamanın yenilenmesi başvurusunun AİHM’in kesinleşmiş kararının tebliğ edildiği tarihten itibaren üç ay ve her halde yargılamanın iadesi talebine konu olan hükmün kesinleşmesinden itibaren on yıl içinde yapılması zorunludur. Bir diğer ifadeyle yargılamanın iadesi başvurusu için dayanak ulusal mahkeme kararının kesinleşme tarihi esas alınarak on yıllık bir maksimum süre sınırı getirilmiştir. Dolayısıyla ilk ulusal mahkeme kararının kesinleşmesinden on yıl sonra AİHM’in tek taraflı deklarasyon kararına dayanarak yargılamanın iadesi talebinde bulunmak, yürürlükteki mevzuat uyarınca mümkün görülmemektedir. İstisnai bazı haller dışında (örneğin Anayasa ile yargı yoluna kapatılmış olan meseleler ve kararlar) AİHM’e başvuru öncesinde AYM’ye başvuru yapmanın zorunlu olduğu⁸⁸, ayrıca AİHM’e yapılmış bir başvurunun incelenmesinin tamamlanmasının hatırı sayılır bir zaman aldığı düşüldüğünde on yıllık

⁸⁷ *Tavlı / Türkiye*, B.No: 11449/02, 09.11.2006.

⁸⁸ *Hasan Uzun / Türkiye* (kabul edilebilirlik hakkında karar), B.No:10755/13, 30.04.2013.

zaman sınırının, lehine AİHM kararı verilenlerin yargılamanın yenilenmesi başvurusu yapabilmeleri açısından engel teşkil edeceği kolaylıkla söylenebilir.

İYUK m.53/1-1 uyarınca ulusal mahkeme kararının, AİHS'in veya ek Protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin, AİHM'in kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması⁸⁹ veya anılı hüküm aleyhine AİHM'e yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi yargılamanın yenilenmesi nedenlerinden birisi olarak düzenlenmiştir. Yine İYUK m.53/3 uyarınca AİHM kararları açısından yargılamanın yenilenmesi süresi, AİHM kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıldır. Gerek HMK, gerekse de İYUK hükümlerine bakıldığında lehine AİHM kararı verilen kişi, yukarıda belirtilen süreler içerisinde AİHM kararına dayanarak yargılamanın yenilenmesi başvurusunda bulunabilir.

CMK özelinde, inceleme konusu meseleye dair iki hüküm bulunmaktadır. Bunlar m.172 ve m.311'dir. CMK m.172/3 uyarınca kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiğinin AİHM'in kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi veya bu karar aleyhine AİHM'e yapılan başvuru hakkında ihlal, dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi üzerine, anılı kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde talep edilmesi hâlinde soruşturmanın yeniden açılacağı hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla CMK m.172/3'teki tek sınırlama, AİHM kararının kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde soruşturmanın yeniden açılmasına yönelik bir başvuru yapılması zorunluluğudur. CMK m.311 hükmü ise madde başlığı itibarıyla sadece hükümlü lehine olan yargılamanın yenilenmesi hallerini düzenlemektedir. Çalışma konumuz açısından önem arz eden CMK m.311/1-f hükmü uyarınca ceza hükmünün, Sözleşme'nin veya ek Protokollerin ihlali suretiyle verildiğinin ve hükmün bu aykırılığa dayandığının, AİHM'in kesinleşmiş kararıyla tespit edilmiş olması veya ceza hükmü aleyhine AİHM'e yapılan başvuru hakkında ihlal, dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi

⁸⁹ Mürsel Eren / Türkiye, B.No:60856/00, 07.02.2006.

sanık lehine yargılamanın yenilenmesi nedenlerinden birisi olarak düzenlenmiştir. Bu halde yargılamanın yenilenmesi başvurusunun AİHM kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl içinde “hükümlü” tarafından istenmesi gerekmektedir.

Sanık veya hükümlü aleyhinde yargılamanın iadesini düzenleyen CMK m.314 hükmüne bakıldığında AİHM tarafından verilen herhangi bir karar türüne atıfta bulunulmadığı görülmektedir. Dolayısıyla CMK m.172/3 uyarınca, kişi belirtilmeksizin AİHM kararı (ihlal, dostane çözüm veya tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme) sonrasında talep edilmesi durumunda KYOK kararı verilmiş bir soruşturmanın yeniden açılacağı belirtilmişken, yargılama aşamasına yönelik talep hakkının sadece hükümlüyle sınırlandırılmış olması katılan ve/veya mağdurlar açısından ciddi bir engel teşkil etmektedir. Yukarıda anılı CMK düzenlemelerinde zamanaşımına ilişkin hiçbir ayrık düzenleme bulunmadığını da belirtmemizde fayda olduğu kanaatindeyiz. Dolayısıyla hem soruşturma hem de kovuşturma açısından ayrıca suç konusu zamanaşımı sürelerinin geçerliliğini koruduğu görülmektedir.

c. AİHM Kararının İcrasının Denetim Sürecinin Yargısallaşması

AİHS m.46 uyarınca taraf devletlerin aleyhinde verilmiş olan kararları icra etme yükümlülüğü Sözleşme'nin 1.maddesinin bir diğer yansımasıdır. AİHM kararlarının icrasının denetlenmesinin siyasi bir süreç olduğu ve bu sürecin en nihayetinde AKBK denetiminde ve gözetiminde olduğu açıktır. Buna karşın özellikle 2000'li yılların başından bu yana AİHM'in daha aktif bir tutum benimsediği ve kararının icrası açısından taraf devlete bazen öneri⁹⁰ şeklinde bazense taraf devletin konuyla ilgili takdir marjını tamamen ortadan kaldıracak şekilde hükümler kurduğu görülmektedir⁹¹. Dolayısıyla AİHM'in ihlal tespit kararlarının icra sürecini de etkileyecek bir şekilde kararlar tesis etme eğiliminde olduğu

⁹⁰ Gençel / Türkiye, B.No:53431/99, 23.10.2003, para.27.

⁹¹ Alexanian / Rusya, B.No:46468/06,12.12.2008, para.240; Fatullayev / Azerbaycan, B.No: 40984/07, 22.04.2010, para.171-177; Volkov / Ukrayna, B.No: 21722/11, 09.01.2013, para.208; Assanidze / Gürcistan [BD], B.No: 71503/01, 08.04.2004, para.202, 203.

söylenbilir⁹². Kuşkusuz bu eğilimin güçlenmesindeki temel nedenlerden birisi 14 nolu ek Protokol'ün hayata geçirilmesidir⁹³. AİHS m.46/4 ile tesis edilen ihlal usulü mekanizması, icra sürecinin yargısallaşmasına imkan veren bir usul barındırmaktadır. Bu usul uyarınca AİHM'in kararında tespit etmiş olduğu ihlalin ortadan kaldırılmasına yönelik taraf devletçe alınan bireysel ve/veya genel tedbirlerin yeterli olup olmadığının tespiti yapılmaktadır.

Kararların icrasının yargısallaşması eğilimi sadece AİHM'in ihlal tespit kararlarına özgülenmiş bir mesele iken, tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararlarının icrasının denetiminde AİHM, tek söz sahibi AK organı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte AİHS m.46 bağlamında bir AKBK denetiminden söz edebilmek mümkün değildir. Dolayısıyla, tek taraflı deklarasyona dayalı bir kayıttan düşürme kararının icrası açısından AİHM, ulusal makamların kararın icrasının gerektirdiği bireysel tedbiri alıp almadığını, resen olmasa bile başvuruçunun yakınması üzerine denetlemek durumundadır. Böylesi bir durumda AİHM'in ulusal makam ve mahkemelerin üstünde bir konumla, iç hukuk sürecine dahil olduğunu söylemek mümkündür. Kuşkusuz böylesi bir denetim sonucunda kararda belirtilen bireysel tedbirin taraf devletçe yerine getirilmediğinin tespiti durumunda AİHM'in başvuracağı tek yöntem, tek taraflı deklarasyona dayalı olarak hakkında kayıttan düşme kararı verilen başvuru hakkındaki incelemenin kaldığı yerden devamına karar vermekle sınırlı olacaktır. Yukarıda arz edilen ve sürecin muğlaklığını belirtilen tespitler ışığında, tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararlarının icrasının tamamıyla yargısal bir süreç olduğu, denetimi gerçekleştiren kurumun bizzat Mahkeme olması nedeniyle ileri sürülebilir.

⁹² Elisabeth Lamber Abdelgawad, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı, (Çev.İ.Sevinç,) İnsan Hakları Ortak Platformu Yayınları, Ankara, 2012. s.475.

⁹³ Keller and Marti, p.849.

SONUÇ

AİHM kararlarının taraf devletlerce icra edilmesi, AK Statüsü'nde⁹⁴ ortaya konulan Konsey amaçlarının kolektif olarak hayata geçirilmesi ile AİHM'in sağladığı etkin rolün meşruiyetinin ve sürekliliğinin korunması açısından can alıcı değerde önem arz etmektedir. Özellikle 11 nolu ek Protokol ile aktif olarak başlayan ve 16 nolu ek Protokolün kabulü ile bugünkü halini alan reform sürecinde, AİHM kararlarının icrasının temini en önde gelen meselelerden birisi olmuş, gerek icra gerekse de icranın denetimi açısından çeşitli mekanizmalar koruma sistemine dahil edilmiştir.

Mahkeme önünde derdest ve sayıları her geçen gün artma eğiliminde olan başvuruların ele alınmasının hızlandırılmasına yönelik çabaların sonuçlarından birisi de tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararları olmuştur. Konuyla ilgili *Tahsin Acar / Türkiye* kararı ile ölçütleri belirginleşen bu müessese, son yıllarda hatırı sayılır sayıda bireysel başvurunun sonuçlandırılmasında temel referans noktası olmuştur. Buna karşın tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararları icrasının denetiminde AKBK'nin devre dışı bırakılmış olması ve bu sürecin tamamıyla AİHM'e bırakılmış olması nedeniyle çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. AİHM'in bir yargı organı olması nedeniyle anılı tür kapsamındaki bir kararın icrasına yönelik denetim açısından AKBK'nin sahip olduğu mekanizmalara, araçlara ve uzmanlığa sahip olmaması, tek taraflı deklarasyona dayalı kayıttan düşürme kararlarının icrasının denetim sürecinin işleyişine dair muğlaklık, böylesi bir kararın hiç veya gerektiği gibi icra edilmediğini düşünen bir başvurucunun ne zaman, hangi koşullarda ve nereye başvurabileceğine yönelik belirsizlikler bu tür kararlar özelinde öne çıkan meselelerden bazılarıdır.

AİHM'in dostane çözüme dayalı kayıttan düşürme kararları (AİHS m.39/4) ile ihlal tespit kararlarının (AİHS m.46/2) icrası sürecine dair denetim faaliyetinin AKBK tarafından yerine getirilmesine rağmen, tek

⁹⁴ Avrupa Konseyi, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/001>, (21.11.2021).

tarafli deklarasyona dayali kayittan düşürme kararlarının icrasına ilişki denetimin yukarıda çerçevesi çizilen sınırlı bir kapsamda AİHM tarafından yapılması, Mahkeme'ye yüklenen yargılama misyonunu zayıflatma potansiyeli taşımaktadır. Tek taraflı deklarasyona dayali kayittan düşürme kararlarının icrasının denetim sürecinin işleyişine ilişkin yukarıda ele alınmaya çalışılan sorunların ortadan kaldırılması amacıyla bir Sözleşme değişikliğinin gerekli olduğu kanaatindeyiz. Böylesi bir değişiklik ile bu tip kararların icrasının denetimi, aynı dostane çözüme dayali kayittan düşürme kararlarında olduğu gibi, AKBK'ye tevdi edilmelidir.

Buna karşın bir Sözleşme değişikliğinin hayata geçirilmesinin alacağı süre ve zorluk göz önüne alınarak bu tür kararların icrasının denetiminin AİHM tarafından hangi şartlar altında ve hangi usul uyarınca yapıldığını ayrıntıları ile ortaya koyan bir bilgilendirme belgesinin AİHM tarafından hazırlanarak kamuoyu ile paylaşılmasının gerekli olduğu kanaatindeyiz.

KISALTMALAR

AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHK	Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
AKBK	Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi
AKİHK	Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri
AKGS	Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği
AKPM	Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi
BD	Büyük Daire
Bkz.	Bakınız
CMK	Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	Çeviren
HMK	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
KİB	Kararların İcrası Bölümü
İYUK	İdari Yargılama Usulü Kanunu
m.	madde
Mahkeme	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
para.	paragraf
s.	sayfa
ss.	sayfa aralığı
S.	Sayı
Sözleşme	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Vol.	Volume

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abdelgawad Lambert, Elisabeth. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İnfazı, (Çev. Sevinç, İ.), İnsan Hakları Ortak Platformu Yayınları, Ankara, 2012.

Cengiz, Serkan. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin AİHS M.41 Kapsamındaki Hükümlerinin (Adil Karşılık) Mahiyeti ve Unsurları, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.

Çavuşoğlu, Naz. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi: Kararların Uygulanması, Su Yayınları, İstanbul, 2003,

European Implementation Network. "Implementation of judgments of the European Court of Human Rights", A Handbook for NGOs, injured parties and their legal advisers, 2018, https://static1.squarespace.com/static/55815c4fe4b077ee5306577f/t/5e1c2ac53d0fa72e53f955c4/1578904366756/202001_EIN_HandbookEN_Website.pdf, (21.10.2021).

Gölcüklü, A.Feyyaz, Şeref Gözübüyük. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Genişletilmiş 2.Baskı, İstanbul, 1996.

Harris, David, Michael O'Boyle, Colin Warbrick. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, (Çev. Bingöllü Kılıcı, M., U.Karan), Bilgi Üniversitesi Yayınları, Güncelleştirilmiş 4.Baskı, İstanbul, 2021.

Schabas, William A. The European Convention On Human Rights, Oxford University Press, 2015.

Sicilianos, Linos-Alexandre, Maria-Andriani Kostopoulou. The Individual Application Under the European Convention of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg, 2019.

Makaleler

De Londras, Fiona and Kanstantsin Dzehtsiarou. “Mission Impossible? Addressing Non-Execution Through Infringement Proceedings in the European Court of Human Rights”, 23.02.2017, Cambridge University Press, <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/mission-impossible-addressing-nonexecution-through-infringement-proceedings-in-the-european-court-of-human-rights/202B94630C62452955CDC20DE32C5C39>, (06.01.2022).

Dothan, Shai. “A Virtual Wall of Shame: The New Way of Imposing Reputational On Defient States”, Duke Journal of Comparative & Internationla Law, 2017, <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/view-content.cgi?article=1499&context=djcil>, (08.02.2022).

Glas, Lize R. “The European Court of Human Rights supervising the execution of its judgments”, Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol.37(3), 2019.

Hillebrecht, Courtney. “Rethinking Compliance: The Challenges and Prospects of Measuring Compliance with International Human Rights Tribunals”, Journal of Human Rights Practice, Vol. 1, 2009.

Huneus, Alexandra V.. “Compliance with International Court Judgments and Decisions, 06.01.2013, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2198595, (25.12.2021).

Keller, Hellen and Cedric Marti. “Reconceptualizing Implementation: The Judicialization of the Execution of the European Court of Human Rights’ Judgment”, The European Journal of International Law, Vol.26, No.4, 2016.

Özdemir, Y.Metin. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulamasında Tek Taraflı Deklarasyon”, İzmir Barosu Dergisi, Sayı:1, Ocak 2018.

Özdemir, Y.Metin. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Yerine Getirilmemesi ve İhlal Prosedürü (AİHS Madde 46/4, 5)”, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 2, Temmuz 2018, ss.133-184.

Belgeler / Raporlar

Avrupa Konseyi. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/001>, (21.11.2021).

Avrupa Konseyi. “European Convention on Human Rights, A Living Instrument”, September 2020, <https://edoc.coe.int/en/european-convention-on-human-rights/8528-the-european-convention-on-human-rights-a-living-instrument.html>, (30.11.2021).

Avrupa Konseyi. “IGuide, Committee of Ministers, Procedures and working methods”, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168058d922, (29.11.2021).

Avrupa Konseyi. “Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements”, <https://rm.coe.int/16806eebf0>, (01.01.2022).

Avrupa Konseyi. “14 nolu Ek Protokol, Explanatory Report”, <https://rm.coe.int/16800d380f>, (01.02.2022).

AİHM. “Analysis of statistics 2020”, https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2020_ENG.pdf, (26.01.2022).

AİHM. “Analysis of statistics 2021”, https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2021_ENG.pdf, (25.01.2022).

AİHM. “Annual Report of 2021”, https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2021_ENG.pdf, (25.01.2022).

AIHM. “Brighton Declaration”, 2012, https://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf, (15.01.2022).

AIHM. “Information to applicants: Procedure following communication of an application non-contentious phase”, 30.07.2020, https://www.echr.coe.int/Documents/Applicants_communication_non_contentious_ENG.pdf, (19.01.2022).

AIHM. “Unilateral declarations: policy and practice”, September 2012, https://www.echr.coe.int/Documents/Unilateral_declarations_ENG.pdf, (19.08.2021)

AIHM. “Rules of the Court”, 18.10.2021, https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf, (17.01.2022).

AKPM. “Execution of judgments of the European Court of Human Rights”, 28.09.2000, <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16834&lang=en>, (25.01.2022).

AKPM. “Department for the Supervision of the Execution of judgments and decisions of the EctHR”, <https://www.ejtn.eu/PageFiles/17864/DEJ%20presentation%20for%20EJTN%2024%2009%2019.pdf>, (20.01.2022).

Steering Committee for Human Rights. “The longer-term future of the system of the European Convention on Human Rights”, **Report of the Steering Committee for Human Rights**, 11.12.2015, <https://rm.coe.int/the-longer-term-future-of-the-system-of-the-european-convention-on-hum/1680695ad4>, (07.01.2022).

AİHM Kararları

- Abbasov / Azerbaycan*, B.No: 24271/05, 17.01.2008.
- Alexanian / Rusya*, B.No:46468/06,12.12.2008.
- Assanidze / Gürcistan* [BD], B.No: 71503/01, 08.04.2004.
- Baybaşın / Hollanda*, B.No:13600/02, 06.07.2006, para.79.
- Belilos / İsviçre* [GK], B.No:10328/83, 29.04.1988.
- Bryskye / Polonya*, B.NO: 1694/14, 15.05.2018.
- Çelebi / Türkiye*, B.No: 55657/09, 10.12.2019.
- Demirtaş / Türkiye (No:2)* [BD], B.No: 14305/17, 20.12.2020.
- Driza / Arnavutluk*, B.No: 33771/02, 13.11.2007.
- Emre / İsviçre (No:2)*, B.No: 5056/10, 11.10.2011.
- Fatullayev / Azerbaycan*, B.No: 40984/07, 22.04.2010.
- Gençel / Türkiye*, B.No:53431/99, 23.10.2003.
- Hamdiye Kılınç ve Diğerleri / Türkiye*, B.No:54768/11, 18.12.2018.
- Handyside / Birleşik Krallık*, B.No:5493/72, 07.12.1976.
- Hasan Uzun / Türkiye* (kabul edilebilirlik hakkında karar),
B.No:10755/13, 30.04.2013.
- Ilgar Mammadov / Azerbaycan* (AİHS m.46/4 Yargılaması) [BD],
B.No: 15172/13, 29.05.2019.
- Jashi / Gürcistan*, B.No:10799/06, 09.12.2008.
- Jeronovics / Letonya* [BD], B.No:44898/10, 05.07.2016.
- Katic/Sırbistan*, B.No: 13920/04, 07.07.2009.
- Kavala / Türkiye*, B.No:28749/18, 10.12.2019.
- Kazan / Türkiye*, B.No: 9909/13, 22.10.2019.
- Keskin ve Sabuktay / Türkiye*, B.No: 22002/12, 44932/12, 17.06.2021.
- Kim / Rusya*, B.No: 44260/13, 11.07ç.2014.
- Liptay / Macaristan*, B.No: 12144/09, 22.05.2012.
- Mamazhonov / Rusya*, B.No:17239/13, 23.10.2014.

- Matyar / Türkiye*, B.No: 23423/94, 21.02.2002.
M.A. / İsviçre, B.No: 52589/13, 18.11.2014.
Megadat.com SRL / Moldova, B.No: 21151/04, 08.04.2008.
Megadat.com SRL / Moldova, B.No: 21151/04, 17.05.2011.
Mukhitdinov / Rusya, B.No:20999/14, 21.05.2015.
Mürsel Eren / Türkiye, B.No:60856/00, 07.02.2006.
Nesim Yılmaz ve Diğerleri / Türkiye, B.No:77747/12, 08.06.2021.
Papamichalopoulos ve Diğerleri / Yunanistan, B.No: 14556/89, 31.10.1995.
Rozhin / Rusya, B.No: 50098/07, 06.12.2011.
Savridin Dzhurayev / Rusya, B.No.71386/10, 25.04.2013.
Scozzari ve Giunta / İtalya, B.No: 39221/98 ve 41963/98, 13.07.2013.
Suso Musa / Malta, B.No:42337/12, 23.07.2013.
Şorli / Türkiye, B.No: 42048/19, 19.10.2021.
Tahsin Acar / Türkiye, İlk İtiraz, [BD], B.No: 26307/95, 06.05.2003.
Tavlı / Türkiye, B.No: 11449/02, 09.11.2006.
Ümmühan Kaplan / Türkiye, B.No:24240/07, 20.03.2012.
Verein gegen Tierfabriken Schwei(VgT) / İsviçre (No:2) [BD], B.No:32772/02, 30.06.2009.
Volkov / Ukrayna, B.No: 21722/11, 09.01.2013.